

**Dragana Mitrić-  
Ćimović**

Okručni zatvor u Novom  
Sadu

**Željka Nikolašević**

Odsek za psihologiju,  
Filozofski fakultet,  
Univerzitet u Novom Sadu

## MORALNOST, MATERIJALNA OSKUDICA I RELIGIOZNOST KAO PREDIKTORI SKLONOSTI KA PRIHVATANJU KORUPCIJE

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitivanje relacija između generalnog prihvatanja korupcije i moralnih osnova, makijavelizma, percepcije lične materijalne situacije i religioznosti. Prigodni uzorak je činilo 162 zaposlenih, iz više firmi u državnom i privatnom sektoru. Primljena je baterija koju čini upitnik moralnih osnova MFQ-30, skala za merenje makijavelizma ENM-2, upitnik upravljanja impresijom, upitnik generalnog prihvatanja korupcije UPK i upitnik sociodemografskih karakteristika sa procenom sopstvene materijalne situacije i nivoa religioznosti. Rezultati hijerarhijske regresione analize pokazuju da se nivo generalnog prihvatanja korupcije može prognozirati na bazi upravljanja impresijom (-), moralnog osnova nazvanog Pripadnost grupi (-), i makijavelizma (+), dok ateizam ostvaruje granični doprinos (-). Nalazi osvetljavaju značaj do sada nedovoljno istraženih dispozicija pojedinca za toleranciju i prihvatanje korupcije. Praktične implikacije rezultata odnose se pre svega na smernice u odabiru zaposlenih u organizacijama koje teže etičkoj izuzetnosti, i identifikaciji pojedinaca spremnijih na korupciju.

**Ključne reči:** moralne osnove, makijavelizam, materijalna situacija, religioznost, korupcija

<sup>1</sup> Adresa autora:  
draganamitric@yahoo.com

Primljeno: 17. 11. 2013.  
Primljena korekcija: 24. 02.  
2014.  
Prihvaćeno za štampu: 26.  
02. 2014.

Korupcija, kao vodeća kočnica za ekonomski i svaki drugi napredak velikog broja zemalja, i izražen osnov frustracije stanovništva u svim regionima sveta (Transparency International, 2011), najčešće se definiše kao zloupotreba moći državnih uposlenika (Carascius, 2002, prema Hedrih i Želeskov-Đorić, 2006; Sherman, 1980). Korupcija može poprimiti vrlo različite pojavne oblike, već u zavisnosti od toga ka čemu je usmerena (Heidenheimer, 1989, prema Majstorović, 2012). Kada se govori o korupciji, među laicima se najčešće misli na oblik koji se tiče „korupcije u vlasti”. Međutim, u stručnoj javnosti ova pojava se počinje i šire definisati. Pod terminom *korupcija* se tako sve češće tretira širi spektar izvora i manifestacija neetičnosti prema radu i prema drugima. Korupcijom u širem smislu se može smatrati svaki „poremećaj odnosa pojedinca ili grupe pojedinaca, prema profesiji, drugima i/ili fizičkom okruženju, nastao namernim ili nenamernim ignorisanjem/kršenjem normi profesionalnog, organizacijskog, građanskog ili ličnog etičkog kodeksa, a motivisan sticanjem materijalne ili psihološke dobiti” (Majstorović, 2012, str. 87). Polazeći od ovakvog shvatanja korupcije, postavlja se pitanje ko su ljudi koji se odlučuju da, kršeći etičke principe, ostvare materijalnu ili psihološku dobit?

Istraživači još uvek nisu ponudili jedan kompletan model nastanka korupcije, većim delom zbog složenosti istraživanja ove pojave. Primera radi, samoizveštavanje u pogledu sklonosti korupciji izaziva skepsu. Ljudi teže da se predstave kao inteligentni, ali još više kao dobre ličnosti (Paulhus, 1986). Zato je praćenje upravljanja impresijom varijabla neophodna u svim istraživanjima neetičkog ponašanja (Randall & Fernandes, 1991), ili iskazane spremnosti na isto. Dosadašnja istraživanja korupcije zasad nam omogućavaju samo da govorimo o rezultatima analiza značaja pojedinih faktora sklonosti ka korupciji. Prema Ashforthu i saradnicima (Ashforth, Gioia, Robinson, & Trevino, 2008), opravdano je razlikovati mikro pristup, u čijem središtu posmatranja je pojedinac, makro pristup, koji polazi od uticaja grupe, i sistemski pristup korupciji. Palmer & Maher (2006) govore o postojanju procesnih modela koji tretiraju korupciju kao proces unutar organizacije, i drugom modelu koji tretira ovu pojavu kao rezultat diskrecionih odluka pojedinaca za neetične akcije i njihovog razvijanja dispozicija za iste. Grubo gledano, istraživače takođe možemo podeliti na one koji favorizuju organizacijske faktore, i one koji ističu važnost ličnih faktora u nastanku korupcije. Među prvima su, recimo, Klitgaard i saradnici (Klitgaard, MacLean-Abaroa, & Parris, 2007), koji korupciju tretiraju kao zloupotrebu položaja radi sticanja lične koristi u ma kom sektoru, i koji istu pojavu prikazuju kao rezultat zbira monopola, velikog diskrecionog prava službenika i odsustva odgovornosti ( $K = M + D - O$ ). Njihovo antikorupcijsko instant rešenje, koje se javlja kao deo smernica, kojima se u borbi protiv korupcije služe naša i države u regionu (Regionalni antikorupcijski portal Srednje i Istočne Evrope, 2013), govori o tome da činjenica da je nečija usluga tražena i da taj neko ima mogućnosti

da uslugu uskrati ne podležeću pri tome strogom nadzoru, vodi do mogućnosti da ista osoba bude korumpirana. Ovo je, naravno, vrlo pojednostavljeno shvatanje toga kako se neko odlučuje na koruptivni čin, od koga se i sami autori ograđuju, navodeći za formulu da je „metaforična”. Neki istraživači (Hegarty & Sims, 1978; Stead et al., 1987) zadržavaju se samo na tome da zastupaju stav da na izbor etičnog ili neetičnog ponašanja veći uticaj ostvaruju varijable koje proističu iz organizacijskog konteksta, nego one iz ličnosti i socijalizacije. Među tim organizacionim varijablama od uticaja nalaze se uzori, korporativni credo i kodeksi ponašanja, sistemi nagrađivanja, politike i procedure, percipirani pritisak da se ostvare rezultati, organizaciona kultura, i još poneke (Dess, Lumpkin, & Eisner, 2007; Kreitner, Kinicki, & Buelens, 1999). Uloga nadređenih je ipak istaknuta kao jedan od najvažnijih organizacijskih faktora (Ashforth & Anand, 2003; Schramm, 2004). Majstorović (2012) na osnovu pregleda literature, zaključuje da veliku ulogu imaju i jedni i drugi faktori, ali u različitim momentima. On navodi da, dok se od ličnih faktora – nivoa moralnosti, makijavelizma, amoralnosti, lokusa kontrole, self-regulacije i vrednosti – može očekivati da najviše utiču na percepciju i formiranje svesti o etičkom pitanju, od organizacijskih se može očekivati uticaj na način na koji osoba razrešava uspostavljene etičke dileme.

Dakle, nedvosmisleno je da oba korpusa varijabli imaju svoju ulogu u objašnjenju nastanka korupcije. Ipak, u ovom radu orijentisali smo se na individualno-psihološke prediktore korupcije, koji se mogu doživeti kao deo dispozicije za neetične radnje kako u okvirima organizacije, tako i izvan nje. Dosadašnja istraživanja govore o možda najvećem značaju makijavelizma i nivoa moralne zrelosti. Pokazalo se da skor na skali makijavelizma ostvaruje negativnu povezanost sa donošenjem etičnih odluka (Hunt & Chonko, 1984; Knouse & Giacalone, 1992; Verbeke et al., 1996), u relaciji je sa iskazanom namerom u situaciji etičke dileme na radnom mestu (Jones & Kavanagh, 1996), a dovodi se i u vezu sa spremnošću osobe da korumpira druge radi ostvarenja svog cilja (Hegarty & Sims, 1978). Utvrđeno je i da su najvažnije individualne karakteristike koruptora snažna makijavelistička orijentacija i prekonvencijalna moralnost (Majstorović, 2012). Indirektan pokazatelj može biti i nalaz da je makijavelizam u većem stepenu prisutan u populaciji osuđenika (Majstorović, Popov i Mitrić-Aćimović, 2012), koji su osvedočeno činili neetične radnje (među kojima i koruptivne), u odnosu na neosuđivane. Kada je reč o nivou kognitivno-moralnog razvoja, kojim se objašnjava moralna zrelost pojedinca (Kohlberg, 1969), on u istraživanjima konstantno ostvaruje umerenu vezu sa raznim vrstama etički korektnih ili nekorektnih ponašanja (Blasi, 1980; Rest & Narvaez, 1994). Zaključeno je da utiče na kvalitet etičkog suđenja u organizaciji (Treviño & Youngblood, 1990), pri čemu se na višim nivoima razvoja može očekivati manja podložnost negativnim uticajima iz organizacije na etički sud (Treviño,

1986). Iako se moralno rezonovanje donekle posmatra kao varijabla odvojena od ličnosti, pojedina istraživanja pokazuju značajnu vezu makijavelizma i moralnog rezonovanja (Hren et al., 2006). Makijavelističke tendencije se posmatraju i kao jedan od deskriptora amoralnosti (Knežević, Radović i Peruničić, 2008, prema Međedović, 2011).

Novije tendencije u proučavanju moralnosti negiraju značaj stadijuma kognitivno-moralne zrelosti i generalno Kohlbergovog shvatanja moralnog. Kohlbergu se prigovara da je svojim modelom obuhvatio tek dva domena moralnosti – štetu i pravičnost (eng. *harm* i *fairness*), kao i da je najviši stadijum razvoja moralnosti izjednačio sa moralnošću liberala (Graham et al., 2011). Zagovornici relativno nove Teorije moralnih osnova (*Moral Foundations Theory*), originalno konstruisane od strane Haidta i Josepha (Haidt & Joseph, 2004) da opiše moralne razlike među različitim kulturama, iznose ideju da naš moralni sud zavisi od toga na kojim od pet moralnih osnova se bazira, odnosno koje su osnove preovlađujuće (Haidt & Graham, 2007; Haidt & Joseph, 2004): Briga (*Care/Harm*), Pravičnost (*Fairness*), koje se nazivaju „individualizujućim” osnovama moralnosti, i Pripadnost grupi (*Ingroup*), Autoritet (*Authority*), i Čistota (*Purity*) koji se tretiraju kao „povezujuće” osnove, jer povezuju ljude u veće grupe i institucije (Graham et al., 2011). Svaki od ovih pet psiholoških sistema proizvodi afektivne reakcije, i dovodi do prihvatanja ili neprihvatanja, voljenja ili nevoljenja određenih obrazaca koji se javljaju u društvu. Ilustracije radi, politički neistomišljenici, poput liberala i konzervativaca u Americi, imaju nešto što bi mogli nazvati različitim moralnim profilom – dok liberali više vrednuju prve dve moralne osnove, konzervativci vrednuju više preostale tri (Graham, Haidt, & Nosek, 2009). Ipak, treba napomenuti da autori ove teorije moralne osnove doživljavaju samo kao temelje na kojima se izgrađuje nečija moralnost, a proces se odvija uvek u društvu, kao deo nečijeg razvoja u specifičnim ekološkim uslovima i supkulturama (Graham & Haidt, 2012). Istraživanje sprovedeno na političkim neistomišljenicima delom je utvrdilo i njihovu različitu spremnost da atakuju na različite moralne osnove za novac (Graham, Haidt, & Nosek, 2009). Ipak, još uvek izostaju istraživanja povezanosti moralnih osnova sa neetičnim ponašanjem, kao i korupcijom, koju neki autori (Majstorović, 2012) doživljavaju kao redovno stavljanje ličnih interesa ispred zajedničkih ili globalnih interesa.

Još najmanje dve varijable se mogu smatrati zanimljivima sa stanovišta proučavanja procesa donošenja koruptivne odluke. Reč je o nedovoljno istraživanoj percepciji materijalnog statusa i religioznosti, koje se u pisanim tragovima onih koji su se borili protiv korupcije, svedočili o nečijim koruptivnim radnjama i slično (Lepaj, 2003), javljaju kao značajne. Naime, u navedenim tekstovima iznose se implicitne teorije o tome da loše materijalno stanje – oskudica, ljude obično navodi na korupciju, kao i da pobožnost predstavlja prepreku za korupciju. Međutim, praksa i istraživanja pružaju kontradiktorne

nalaze koji pobuđuju dodatnu radoznalost za proučavanje navedenih faktora. Naime, kako objasniti to što je korupcija dovela do zatvorske kazne dva bivša južnokorejska predsednika, naterala na ostavke predsednike Brazila i Venecuele, srušila vladu u Italiji, dovela do krize u Japanu, i sličnih pojava širom sveta (Di Džordž, 2003), odnosno činjenicu da su korumpirani bili solidno materijalno obezbeđeni ljudi? U literaturi nailazimo na saglasnost da finansijski interes predstavlja motivator za koruptivno ponašanje (videti u Rabl, 2011), kao i to da atraktivnost korupcije zavisi od toga koliko se koruptivnim delovanjem benefita može obezbediti (Coleman, 1998). Nalazi istraživanja otkrivaju i da prisustvo bogatih ljudi – posmatranje bogatstva, utiče na verovatnoću upuštanja u neetične radnje, što se objašnjava javljanjem zavisti (Gino & Pierce, 2009). Iz svega navedenog moglo bi se zaključiti da će oni koji sebe smatraju siromašnjima od drugih, lakše prihvatiti korupciju, podstaknuti zavišću i pretpostavljenim koristima. Međutim, istraživanja govore i u prilog tome da se korupcija pre može očekivati kod onih koji imaju više novca. Levine (1985) iznosi da novac kod ljudi potiskuje emocionalnu ili sentimentalnu spremnost. Kouchaki i saradnici (Kouchaki, Smith-Crowe, Brief, & Sousa, 2013) u svom eksperimentalnom istraživanju nalaze potvrdu navedene tvrdnje i zaključuju da veća izloženost novcu može da bude okidač za neetične namere i ponašanja, pri čemu medijaciju vrši „okvir poslovnih odluka”, koji podrazumeva cost-benefit analizu u kojoj se lični interes stavlja ispred interesa drugih. Za razliku od Thang & Chiu (2003), koji nakon sprovedenog istraživanja tvrde da novac nije koren zla – sklonosti ka neetičnom ponašanju, već ljubav prema novcu. Kouchaki i saradnici se ne slažu sa tim i naglašavaju da novac može biti najvažniji faktor korumpiranja, koji je u stanju da pokrene na neetičnost i one koji nisu naročito motivisani pohlepom. Direktna potvrda veze percepcije materijalnog stanja i sklonosti ka korupciji nalazi se u rezultatima istraživanja Piffa i saradnika (Piff, Stancato, Cote, Mendoza-Denton, & Keltner, 2012). Oni pokazuju da se pripadnici više klase – oni koji su u materijalno boljem položaju, ponašaju neetičnije od pripadnika niže klase: oni su skloniji da prekrše zakon dok voze, da ispolje tendencije za donošenje neetičnih odluka, da uzmu stvari od vrednosti od drugih, da lažu u pregovorima, da varaju kako bi povećali šanse da osvoje nagradu, i da podrže neetično ponašanje na poslu. Analizirajući moderatorske i medijatorske uticaje, autori zaključuju da se navedene razlike među klasama mogu delimično pripisati pohlepi koja je izraženija kod pripadnika više klase.

I kada je reč o religioznosti, imamo oprečne stavove i nalaze. Dok danas novi rimokatolički poglavar zaključuje da i ateisti mogu biti moralni, pojedini autori nalaze vezu religioznosti i (ne)etičnog ponašanja (Preble & Miesing, 1984, prema Stead et al., 1987), pa i konkretno korupcije (Paldam, 2001). Raspoložemo i sa nalazima istraživanja poput onog sprovedenog u Indiji i Nigeriji, koje je pokazalo da religioznost donekle oblikuje stav prema korupciji, gde autori

zaključuju da je malo verovatno da će se ona odraziti i na samu verovatnoću koruptivne radnje (Marquette, 2012).

Imajući u vidu navedeno, postavljamo pitanje dali je generalno prihvatanje korupcije u relaciji sa moralnošću pojedinca, posmatranom kroz moralne osnove i makijavelizam, njegovom percipiranom materijalnom situacijom i religioznošću. Može se pretpostaviti da takozvane „grupišuce“ moralne osnove i to što se neko izjašnjava kao vernik predstavljaju negativne prediktore, a da su makijavelizam, lošija i bolja materijalna situacija u odnosu na druge, i neverovanje u Boga (ateizam) pozitivni prediktori generalnog prihvatanja korupcije. Istraživanje prediktivne vrednosti navedenih varijabli za javljanje spremnosti na upuštanje u koruptivnu radnju predstavlja doprinos objašnjavanju nedovoljno osvetljenih dispozicija za korupciju. Sa stanovišta prakse, ovakvo istraživanje pruža korisne smernice za selekciju kadrova u organizacijama koje teže etičkoj izuzetnosti, zatim za lociranje potencijalno korumpiranih pojedinaca u kolektivu, i konačno, ovi nalazi mogu biti korisni u sprovođenju programa borbe protiv korupcije.

## Metod

### Uzorak i procedura

Istraživanje je sprovedeno u avgustu 2013. godine, na prigodnom uzorku od 162 zaposlena u više preduzeća, u privatnom i državnom vlasništvu, u Novom Sadu i Žitištu. Ispitanici su bili dobrovoljci koji su prihvatili da učestvuju anonimno u istraživanju, nakon što im je predočeno da će rezultati biti korišćeni isključivo u naučne svrhe. Upitnici su popunjavani van radnih mesta. U uzorku su učestvovala 63 muškarca (39% uzorka) i 99 žena (61%), različitih zanimanja, čija je prosečna starost iznosila 36 godina. Većina ispitanih radi na poziciji izvršioca (87.7%), i završila je višu ili visoku školu (50%). Kada je reč o religioznosti ispitanih, njih 98 u uzorku (61.6%) se izjašnjava kao vernik, 22 (13.8%) kao ateista, a 39 (24.5%) je neodlučno. U pogledu materijalnog stanja, samo 3 (1.9%) ispitanika navode da je kod njih stanje lošije nego kod drugih, 129 (81.1%) ocenjuje da je njihovo materijalno stanje kao i kod drugih, a 27 (17%) ga ocenjuje kao bolje nego kod drugih. Tri ispitanika se nisu izjasnila na navedena dva pitanja.

### Instrumenti

**Upitnik generalnog prihvatanja korupcije (UPK: Mitrić-Aćimović, 2013).** Ovim upitnikom se meri generalno prihvatanje korupcije koje se tretira kao iskazana spremnost ispitanika da se upusti u koruptivnu radnju, pri čemu se ima u vidu šira definicija korupcije. Sastoji se od 20 tvrdnji, a ispitanici na petostepenoj skali Likertovog tipa iskazuju stepen slaganja, pri čemu se odgovori

kreću od 1 = *uopšte se ne slažem* do 5 = *potpuno se slažem*. Polovina tvrdnji je opšteg tipa, i zasniva se na pridevima koji se vezuju za korupciju (npr. „Iskreno govoreći, potkupljiv/a sam za pravu cenu.“; „Iskreno govoreći, spreman/na sam na korupciju ako zatreba.“), dok se druga polovina odnosi na konkretne koruptivne radnje (npr. „Radi neke koristi i pod određenim uslovima prikrio/la bih grešku poslodavca da zatreba.“; „Radi neke moje koristi i pod određenim uslovima spreman/na sam da primim veći poklon od klijenta.“). Cronbachov koeficijent pouzdanosti iznosi .84 i svedoči o zadovoljavajućoj pouzdanosti instrumenta.

**Upitnik moralnih osnova (Moral Foundations Questionnaire – MFQ-30: Graham, Haidt, & Nosek, 2009).** Reč je o upitniku kojim se utvrđuje na čemu se bazira naš moralni sud, odnosno u kojoj meri i na kojoj od pet prepoznatih moralnih osnova, pri čemu se razlikuju: Briga, Pravičnost, Pripadnost grupi, Autoritet i Čistota. Ispitanici iskazuju svoj stepen slaganja sa 32 tvrdnje u upitniku na šestostepenoj skali, koja se kreće od 0 = *nije uopšte važno* do 5 = *izuzetno je važno*. Skor na dve tvrdnje („Da li je neko dobar u matematici ili nije?“ i „Bolje je činiti dobre nego loše stvari.“), koje su autori instrumenta uneli kako bi podstakli ispitanike da koriste ceo opseg stepena slaganja, ne uzima se u obzir pri obradi. Pouzdanost upitnika MFQ-30 u prevodu na srpski jezik je dobra ( $\alpha = .87$ ).

**Skala za merenje makijavelizma (ENM-2: Majstorović i Popov, 2009).** Ovim upitnikom meri se prisutnost makijavelizma kod ispitanika, posmatrana kroz ukupni skor, ili na dimenzijama makijavelističke radne etike, makijavelističke racionalizacije i upravljanju i kontroli drugih. U ovom istraživanju je primenjena skraćena verzija upitnika sa 16 tvrdnji, gde ispitanici stepen slaganja izražavaju na petostepenoj skali Likertovog tipa. Pouzdanost skraćene verzije skale je zadovoljavajuća ( $\alpha = .79$ ).

**IPIP Upravljanje impresijom.** Reč je o 10 od 20 ajtema obuhvaćenih upitnikom, nastalim u okviru projekta International Personality Item Pool, kojim se simulira jedna podskala instrumenta Balanced Inventory of Desirable Responding - BIDR Paulhusa (Paulhus, 1991). Broj ajtema je prepolovljen imajući u vidu obimost baterije, a ajtemi su selektovani slučajnim odabirom. Ispitanici su odgovarali na petostepenoj skali Likertovog formata. Pouzdanost upitnika je zadovoljavajuća ( $\alpha = .73$ ).

Pored ovih pitanja, zabeleženi su i podaci o polu, godinama starosti, obrazovanju, radnoj poziciji, kao i ličnoj proceni materijalnog stanja i religioznosti. Kod procene materijalne situacije razlikovale su se tri kategorije: lošija, kao i kod drugih, i bolja. U pogledu religioznosti, ispitanici su se izjašnjavali kao vernici, ateiste, ili neodlučni.

## Obrada podataka

Pored statističke deskripcije, primenjena je i hijerarhijska regresijska



analiza s ciljem ispitivanja predikcije generalnog prihvatanja korupcije. U prvom bloku prediktora je uneto Upravljanje impresijom. U drugom bloku su Moralne osnove, Makijavelizam, Percepcija (bolje) materijalne situacije i Religioznost. Pre primene hijerarhijske regresione analize pristupilo se *dummy* proceduri kodiranja kategorijalnih prediktora, kao što su Materijalno stanje i Religioznost. Zbog zanemarljivog broja ispitanika koji su procenili materijalno stanje kao „lošije”, ovaj prediktor je isključen iz analize.

## Rezultati

U Tabeli 1 prikazane su varijable uključene u istraživanje, pre isključivanja kategorije „lošije“ materijalno stanje i *dummy* kodiranja, standardnim pokazateljima statističke deskripcije. Rezultati pokazuju značajno odstupanje od normalne distribucije skorova na kontinuiranoj varijabli moralni osnov – Briga, i na kategorijalnim varijablama materijalno stanje i religioznost.

Tabela 1

*Deskriptivni pokazatelji varijabli u istraživanju (N = 162)*

Varijabla	Raspon	<i>M</i>	<i>SD</i>	Skjunis	Kurtozis
Moralni osnov – Briga	0–30	22.86	4.20	-0.96	2.01
Moralni osnov – Pravičnost	0–30	23.37	3.45	-0.46	0.35
Moralni osnov – Pripadnost grupe	0–30	19.64	4.39	-0.28	0.33
Moralni osnov – Autoritet	0–30	19.42	4.33	-0.23	-0.10
Moralni osnov – Čistota	0–30	21.03	4.50	-0.29	-0.49
Upravljanje impresijom	10–50	38.46	5.60	-0.28	-0.36
Materijalno stanje	1–3	2.15	0.41	1.08	1.51
Religioznost	1–3	1.63	0.85	0.80	-1.16
Makijavelizam	16–80	39.99	8.71	-0.11	0.68
Generalno prihvatanje korupcije	20–100	40.87	10.59	0.84	0.66

U cilju ispitivanja predikcije generalnog prihvatanja korupcije pomoću merenih moralnih osnova, makijavelizma, materijalnog stanja i religioznosti, pristupilo se hijerarhijskoj regresionoj analizi, pri čemu su kao varijable korišteni sumacioni skorovi. Rezultati pokazuju da oba bloka prediktora značajno objašnjavaju kriterijum (prvi blok:  $F(1, 160) = 10.74, p < .001$ , oba bloka:  $F(11, 150) = 9.71, p < .001$ ).



Tabela 2

*Hijerarhijska regresiona analiza: testiranje modela u predikciji generalnog prihvatanja korupcije*

Model	R	R <sup>2</sup>	Korig. R <sup>2</sup>	SE	$\Delta R^2$	$\Delta F$	df <sub>1</sub>	df <sub>2</sub>	p
1	.58	.33	.33	8.60	.33	69.05	1	160	.000
2	.68	.46	.41	8.04	.12	3.27	10	151	.000

*Napomena.* Model 1 – prediktor: Upravljanje impresijom; Model 2 – prediktori: Upravljanje impresijom, Moralne osnove, Makijavelizam, Procena materijalnog stanja, Religioznost.

Procenat objašnjene varijanse u prvom koraku iznosi 33%, dok je nakon uvođenja pet moralnih osnova, Makijavelizma, Procena materijalnog stanja i Religioznosti u drugom koraku, modelom kao celinom objašnjeno 46% ukupne varijanse. Uvođenje varijabli u drugom bloku (oko 12%) značajno učestvuje u objašnjenju generalnog prihvatanja korupcije (Tabela 2).

Tabela 3

*Parcijalni doprinosi prediktora generalnog prihvatanja korupcije*

Model	Prediktor	B	SE B	$\beta$	t	p
1	Konstanta	82.91	5.08		16.34	.00
	Upravljanje impresijom	-1.09	0.13	-.58	-8.30	.00
2	Konstanta	68.25	8.77		7.98	.00
	Upravljanje impresijom	-0.84	0.15	-.45	-5.62	.00
	Religioznost – vernik	0.07	1.79	.00	0.04	.97
	Religioznost – ateista	-4.30	2.39	-.14	-1.80	.07
	Bolja materijalna situacija	-3.42	1.94	-.12	-1.76	.08
	Moralna osnova – Briga	0.16	0.23	.07	0.73	.47
	Moralna osnova – Pravičnost	-0.06	0.28	-.02	-0.22	.83
	Moralna osnova – Autoritet	-0.04	0.24	-.02	-0.18	.86
	Moralna osnova – Čistota	-0.03	0.24	-.01	-0.12	.91
	Moralna osnova – Pripadnost grupi	-0.47	0.23	-.20	-2.04	.04
	Makijavelizam	0.36	0.10	.28	3.74	.00

Uvidom u parcijalne doprinose prediktora (Tabela 3) može se videti da pored Upravljanja impresijom ( $\beta = -.45$ ,  $p < .001$ ), rezultati ukazuju i na ulogu moralnog osnova Pripadnost grupi ( $\beta = -.20$ ,  $p < .05$ ) i Makijavelizma ( $\beta = .28$ ,  $p < .001$ ), dok ateizam kao religijsko opredeljenje ( $\beta = -.14$ ,  $p = .07$ ) ostvaruje

marginalni doprinos u predikciji generalnog prihvatanja korupcije. Ispitanici koji se manje oslanjaju na moralni osnov Pripadnost grupi, koji ostvaruju viši skor na Makijavelizmu, manji na Upravljanju impresijom, i koji se manje prepoznaju kao ateisti, skloniji su većem generalnom prihvatanju korupcije.

## Diskusija

Cilj istraživanja bio je ispitivanje veza između generalnog prihvatanja korupcije, s jedne strane, i moralnih osnova, makijavelizma, percepcije materijalnog stanja i religioznosti, s druge. Rezultati mahom potvrđuju pretpostavljene relacije, odnosno govore o prediktivnoj vrednosti jedne vrste moralnog osnova i makijavelizma u skladu sa očekivanjima, dok je granična prediktivna vrednost ateizma neočekivana, kao i izostanak prediktivne vrednosti procene materijalnog stanja.

Važnost moralnog osnova – dimenzije Pripadnost grupi, kao prediktora u negativnom smeru, ukoliko se uvaži činjenica da je reč o jednoj od „grupišućih” moralnih osnova – onih koji stavljaju interes grupe u prvi plan kada se prosuđuje o tome šta je moralno (Graham et al., 2011), logična je imajući u vidu da se korupcija tretira kao stavljanje interesa pojedinca ispred zajedničkog (Majstorović, 2012). Pripadnost grupi kao dimenzija podrazumeva vrednovanje odnosa prema rodoljublju, izdaji, lojalnosti, istoriji zemlje, odanosti porodici i orijentaciji na tim u prosuđivanju da li je nešto moralno ili ne. Dakle, osobe koje se u većem stepenu rukovode ovim parametrima kada kreiraju svoju moralnost, ili ocenjuju tuđu, manje su sklone prihvatanju korupcije, a možemo pretpostaviti i koruptivnim radnjama. Izostala je očekivana važnost druge dve grupišuće moralne osnove – Autoriteta i Čistote. Ovo se možda može objasniti supresorskim efektom religioznosti, budući da je Čistota, primera radi, delom opisana odnosom prema Bogu, a Autoritet odnosom prema tradiciji. Takođe, ovo se može pripisati i činjenici da je istraživanje sprovedeno na manjem, prigodnom uzorku.

Nalaz da je makijavelizam pozitivan prediktor generalnog prihvatanja korupcije u skladu je sa rezultatima mnogih ranijih istraživanja (Hegarty & Sims, 1978; Hunt & Chonko, 1984; Knouse & Giacalone, 1992; Majstorović, 2012; Verbeke et al., 1996). Činjenica da će pojedinci sa tendencijom da „sredstvo opravdavaju ciljem” pokazati veću spremnost da iskažu naklonjenost korupciji, i potencijalno se upuste u istu, deo je palete dokaza u prilog tome da je makijavelizam postojan prediktor neetičnosti.

Podatak da ateizam kao religijski status predstavlja granični negativni prediktor generalnog prihvatanja korupcije vredan je pažnje, bez obzira na to što bi, strogo gledano, mogao biti odbačen zbog statistički neznačajne veze. Nalaz je iznenađujući, imajući u vidu nalaze ranijih istraživanja religioznosti i neetičnog ponašanja (Marquette, 2012; Paldam, 2001; Preble & Miesing, 1984, prema

Stead et al., 1987). To što je izjašnjavanje osobe kao one koja ne veruje u Boga u relaciji sa manjom spremnošću na prihvatanje korupcije moglo bi se objasniti u svetlu nalaza istraživanja karakteristika ateista (Caldwell-Harris et al., 2011), koje iznosi da ih odlikuje između ostalog i nesklonost konformizmu i logičko prosuđivanje. Dakle, navedena veza je moguće odraz neke vrste otpora prema konformiranju opštim društvenim tendencijama – sveopšte prihvaćenoj religiji, ali i sveopšte prihvaćenoj korupciji. Samo verovanje ili neverovanje u Boga, vrlo verovatno, ne predstavlja varijablu koja predviđa odnos prema korupciji, koliko sama spremnost – hrabrost i potreba nekoga da se izjasni kao neverujući. Čini se da je rezultat ovog istraživanja dodatna potvrda toga da je navod u psalmu 14 u Bibliji, u kome se kaže da su ljudi koji ne veruju u Boga prljave, korumpirane budale, samo stereotipna karakterizacija, stara preko 2000 godina, koja i danas neopravdano ima zagovornike (Zuckerman, 2009). Međutim, ovde treba skrenuti pažnju na to da je u ovom istraživanju kao religioznost tretiran ipak samo prost iskaz ispitanika da veruju, ne veruju ili da nisu sigurni veruju li u Boga. Ukoliko se postavi pitanje da li je izjašnjavanje ljudi na ovaj način u vezi sa tim u kom stepenu su zaista prihvatili religiju, postavlja se i pitanje da li je ovako ustanovljena veza religioznosti sa prihvatanjem korupcije potpuno realna.

Izostanak prediktivnosti procene materijalnog stanja nije u skladu sa nalazom Piffa i saradnika (Piff et al., 2012) po kome se materijalno bolje situirani lakše opredeljuju za neetičnost. S druge strane, nisu mogli biti potvrđeni nalazi koji kažu da će uočavanje veće koristi od korupcije (Coleman, 1998) ili posmatranje bogatih, povećati verovatnoću neetične radnje (Gino & Pierce, 2009), budući da je ocena „lošije nego kod drugih” isključena iz analize zbog malog broja ispitanika u uzorku koji ovako posmatraju svoje materijalno stanje. Međutim, pitanje je šta bi se desilo u slučaju uzorka koji nije prigodan, ili pri drugačijoj operacionalizaciji varijable. Moguće je da poređenje sa drugim ljudima koje traže kategorije u koje se razvrstavaju ispitanici prema odgovorima na pitanje o materijalnom stanju, ne treba tretirati u ovakvim istraživanjima kao adekvatan pokazatelj materijalne situacije. Objektivniji pokazatelji, poput visine prihoda po članu porodice, mogli bi promeniti prediktivnost varijable, i izmeniti strukturu uzorka u smislu broja bogatih i siromašnih.

Upravljanje impresijom, koje je tretirano kao kontrolna varijabla, u istraživanju se pokazalo kao značajan prediktor generalnog prihvatanja korupcije. Ljudi koji imaju veću potrebu da kreiraju lepšu sliku o sebi, u manjem stepenu se prikazuju spremnim na korupciju, te otud ne može da čudi to što je upravljanje impresijom objasnilo najveći deo varijanse generalnog prihvatanja korupcije. Dakle, još jednom je potvrđen stav istraživača (Randall & Fernandes, 1991) da upravljanje impresijom treba imati u vidu prilikom istraživanja (ne) etičnosti, te da bi bilo koji zaključak o važnosti neke varijable, u odsustvu kontrolisanja potrebe da se kreira neka lepša slika o sebi, bio baziran na neistini,

ili bar nerealnom uvidu.

Izneti rezultati, odnosno podatak o tome koliki procenat varijanse generalnog prihvatanja korupcije su objasnile varijable obuhvaćene nacrtom, potvrđuju važnost izučavanja organizacionih uticaja. Etička kultura organizacije, koju tretiramo kao one aspekte organizacije koji stimulišu etičko ponašanje (Kaptein, 2007; Treviño & Weaver, 2003), jedna je od varijabli koje bi mogle da ostvare još značajniju povezanost sa spremnošću na korupciju pojedinaca, odnosno članova organizacije poput onih obuhvaćenih našim uzorkom. U tom pravcu bi ujedno trebalo usmeriti dalja istraživanja, kojima će ići u prilog još neke smernice proizišle iz uočenih slabosti ovog.

Najpre, prigodan uzorak umanjuje sigurnost zaključivanja, naročito kada je reč o ulozi procene materijalnog stanja, budući da se u okviru jedne od kategorija beleže samo tri ispitanika. Dakle, potrebno je obuhvatiti veći broj ispitanika, uz težnju za približnim izjednačavanjem njihovog broja u okviru kategorija obuhvaćenih varijablama. Takođe, varijable poput materijalnog stanja i religioznosti mogu se predstaviti kroz objektivnije pokazatelje – npr. prihode po članu domaćinstva na mesečnom nivou, odnosno običaj preispitivanja ponašanja „pred Bogom”, upućivanja molitvi, itd. I samo objašnjenje toga šta znače ponuđeni odgovori u sklopu pitanja koja se odnose na varijable u istraživanju (recimo „verniki” ili „ateisti”) mogli bi se naći korisnima, i smanjiti verovatnoću da će ispitanik proizvoljno da izabere odgovor koji možda ne oslikava pravo stanje. Dalje, generalno prihvatanje korupcije, koje se tretira kao spremnost na koruptivne radnje, nije putem istraživanja dovedeno u relaciju sa samim činjenjem korupcije. Eksperimentalno istraživanje, koje bi potvrdilo navedenu vezu, moglo bi se smatrati važnim preduslovom da o generalnom prihvatanju korupcije ne govorimo samo kao o stavu prema korupciji, nego kao o sigurnijem pokazatelju aktuelnog koruptivnog delovanja ili mogućeg – onog koje se javlja u prvoj situaciji koja to omogućuje. Unapređivanje instrumenta za praćenje generalnog prihvatanja korupcije takođe je jedan od zadataka u daljim istraživanjima u okviru ove teme. Zbog same prirode korupcije, teško je pretpostaviti da odgovori na nekom drugom instrumentu neće biti u značajnoj vezi sa upravljanjem impresijom, ali je opravdano i očekivati da bi jačina veze mogla biti umanjena.

Rezultati ovog istraživanja pružaju dodatan uvid u dispozicije za korupciju, odnosno doprinose znanjima sabranim od strane istraživača koji se u izučavanju korupcije fokusiraju na pojedinca. Budući da se izučavanju korupcije pristupa pre svega putem eksperimenta (Rabl, 2011), zanimljivo je videti rezultate jednog korelacionog istraživanja. Ako pođemo od toga da su različite forme neetičnosti vrlo verovatno zasnovane na istim uzrocima (Treviño, Weaver, & Reynolds, 2006), nalazi su smernica za dalje istraživanje neetičnosti uopšte. Upućuju, pre svega, na potrebu izučavanja organizacionog konteksta, odnosno uticaja sredine na osobu koja se odlučuje ili ne odlučuje na koruptivnu radnju.

Imajući u vidu da istraživači do sada nisu u dovoljnoj meri relevantna znanja o neetičnim radnjama poput korupcije primenjivali u praksi (Treviño, Weaver, & Reynolds, 2006), važno je prodiskutovati potencijalnu upotrebnu vrednost dobijenih rezultata. Najpre treba primetiti da bi se u organizacijama koje teže etičkoj izuzetnosti pokazatelji, poput moralnog profila zasnovanog na različito izraženim moralnim osnovama i skora na testu makijavelizma, morali uvažiti bar u izvesnoj meri kod selekcije kadrova u procesu odabira zaposlenih. Sa druge strane, oni bi mogli biti smernica za identifikovanje pojedinaca koji su možda podložniji korupciji u kolektivu, i koje bi valjalo uključiti u antikorupcijske specijalizovane programe i edukativne radionice čiji je cilj etičko osvešćivanje i unapređivanje.

## Zaključak

Rezultati ovog istraživanja jasno pokazuju da je spremnost na koruptivne radnje pojedinca korelat ličnih dispozicija poput stepena prisustva makijavelističkih tendencija i stepena u kome se moralni sud osobe bazira na pripadnosti grupi kao moralnom osnovu. Uz izvesnu rezervu, mogli bismo reći i nereligioznosti i/ili definisanja sebe kao ateiste. Za očekivati je da se opredeljenost pojedinca za korupciju može još više objasniti interakcijom ovakvih osobina pojedinca i organizacijskog konteksta, pre svega popustljive organizacijske kulture i instrumentalizacije radnih odnosa. U tom pravcu treba usmeriti i buduća istraživanja. Pred istraživačima je složen i izazovan zadatak istraživanja i afirmacije radnih kvaliteta zaposlenih, drugačijih od prethodnih, kao i produktivnih odnosa na radu umesto koruptivnih.

## Reference

- Ashfort, B. E., & Anand, V. (2003). The normalization of corruption in organizations. In R. M. Kramer & B. M. Straw (Eds.), *Research in organizational behavior* Vol. 25 (pp. 1–52). Amsterdam: Elsevier.
- Ashforth, B. E., Gioia, D. A., Robinson, S. L., & Trevino, L. K. (2008). Re-viewing organizational corruption. *Academy of Management Review*, 33, 670–684.
- Blasi, A. (1980). Bridging moral cognition and moral action. *Psychological Bulletin*, 88, 1–45.
- Caldwell-Harris, C. L., Wilson, A. L., Lo Tempio, E., & Beit-Hallahmi, B. (2011). Exploring the atheist personality: Well-being, awe, and magical thinking in atheists, Buddhists, and Christians. *Mental Health, Religion & Culture*, 14, 659–672.
- Coleman, J. W. (1998). *The criminal elite. Understanding white-collar crime*. New York: St. Martin's Press.

- Dess, G. G., Lumpkin, G. T., & Eisner, A. B. (2007). *Strategijski menadžment – teorija i slučajevi*. Beograd: Data status.
- Di Džordž, R. T. (2003). *Poslovna etika*. Beograd: Filip Višnjić.
- Gino, F., & Pierce, L. (2009). The abundance effect: Unethical behavior in the presence of wealth. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 109, 142–155.
- Graham, J., & Haidt, J. (2012). Sacred values and evil adversaries: A moral foundations approach. In P. Shaver & M. Mikulincer (Eds.), *The social psychology of morality: Exploring the causes of good and evil* (pp. 11–31). New York: APA Books.
- Graham, J., Haidt, J., & Nosek, B. A. (2009). Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 1029–1046.
- Graham, J., Nosek, B., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 10, 366–385.
- Haidt, J., & Graham, J. (2007). When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize. *Social Justice Research*, 20, 98–116.
- Haidt, J., & Joseph, C. (2004). Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues. *Daedalus: Special issue on Human Nature*, 133(4), 55–66.
- Hedrih, V. i Želeskov-Đorić, J. (2006). Psihološki korelati otpornosti na pritisak autoriteta za neetičko ponašanje. *Godišnjak za psihologiju*, 4, 53–70.
- Hegarty, W. H., & Sims, H. P. Jr. (1978). Some determinants of unethical decision behavior: An experiment. *Journal of Applied Psychology*, 63, 451–457.
- Hren, D., Vujaklija, A., Ivanišević, R., Knežević, J., Marušić, M., & Marušić, A. (2006). Students' moral reasoning, Machiavellianism and socially desirable responding: implications for teaching ethics and research integrity. *Medical Education*, 40, 269–277.
- Hunt, S., & Chonko, L. (1984). Marketing and machiavellism. *Journal of Marketing*, 48, 30–42.
- Jones, G. E., & Kavanagh, M. J. (1996). An experimental examination of the effects of individual and situational factors on unethical behavioral intentions in the workplace. *Journal of Business Ethics*, 15, 511–523.
- Kaptein, M. (2007). Developing and testing a measure for the ethical culture of organizations: The Corporate Ethical Virtues Model. *Journal of Organizational Behavior*, 29(7), 923–947.
- Klitgaard, R., MacLean-Abaroa, R., & Parris, L. H. (2007). *Korumpirani gradovi: Praktični vodič za suzbijanje i prevenciju korupcije*. Zagreb: Chronos info.
- Knouse, S., & Giacalone, R. (1992). Ethical decisions-making in business: Behavioral issues and concerns. *Journal of Business Ethics*, 11, 369–377.

- Kohlberg, L. 1969. Stage and sequence: The cognitive-development approach to socialization. In D. Goslin (Ed.), *Handbook of socialization theory and research* (pp. 347–480). Chicago, IL: Rand McNally.
- Kouchaki, M., Smith-Crowe, K., Brief, A., & Sousa, C. (2013). Seeing green: Mere exposure to money triggers a business decision frame and unethical outcomes. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 121, 53–61.
- Kreitner, R., Kinicki, A., & Buelens, M. (1999). *Organizational behaviour. European edition*. Maiden Head: MC Grew-Hill Publishing Co.
- Lepaj, A. (2003). *Istina: Savjest iznad bankarske tajne*. Zagreb: Prometej & CIN.
- Levine, D. (1985). *The fight from ambiguity: Essays in social and cultural theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Majstorović, N. (2012). *Korupcija: Uzroci, ekspanzija i intervencija*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Majstorović, N. i Popov, B. (2009). *Skala za merenje makijavelizma ENM-2*. Neobjavljeni materijal, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija.
- Majstorović, N., Popov, B. i Mitrić-Aćimović, D. (2012, februar). *Manifestacije makijavelizma kod opšte populacije i osuđenika utvrđene pomoću upitnika ENM-2*. Rad prezentovan na 18. naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji, Filozofski fakultet, Institut za psihologiju, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd, RS.
- Marquette, H. (2012). “Finding God” or “moral disengagement” in the fight against corruption in developing countries? Evidence from India and Nigeria. *Public Administration and Development*, 32, 11–26.
- Međedović, J. (2011). Da li je amoralnost šesti faktor ličnosti? *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 30(1–2), 7–31.
- Mitrić-Aćimović, D. (2013). *Upitnik generalnog prihvatanja korupcije*. Neobjavljeni materijal, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija.
- Paldam, M. (2001). Corruption and religion: Adding to the economic model. *Kyklos*, 54, 383–414.
- Palmer, D., & Maher, M. W. (2006). Developing the process model of collective corruption. *Journal of Management Inquiry*, 15, 363–370.
- Paulhus, D. L. (1986). Self-deception and impression management in test responses. In A. Angleitner & J. S. Wiggins (Eds.), *Personality assessment via questionnaires – current issues in theory and measurement* (pp. 143–165). New York: Springer Berlin Heidelberg.
- Paulhus, D. L. (1991). Measurement and control of response bias. In J. P. Robinson, P. R. Shaver, & L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes: Measures of Social Psychological Attitudes* (Vol. 1. pp. 17–59). New York: Academic Press.



- Piff, P. K., Stancato, D. M., Cote, S., Mendoza-Denton, R., & Keltner, D. (2012). Higher social class predicts increased unethical behavior. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 109*, 4086–4091.
- Rabl, T. (2011). The impact of situational influences on corruption in organizations. *Journal of Business Ethics, 100*, 85–101.
- Randall, D. M., & Fernandes, M.F. (1991). The social desirability response bias in ethics research. *Journal of Business Ethics, 10*, 805–817.
- Rest, J., & Narvaez, D. (1994) *Moral development in the professions: Psychology and applied ethics*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- Regionalni antikorupcijski portal Srednje i Istočne Evrope (2013). Retrieved September 27, 2013, from <http://www.anticorruption-see.org/>
- Schramm, J. (2004). Perceptions on Ethics. *HR Magazine, 49*, 176.
- Stead, W. E., Worrell, D. L., Spalding, J. B., & Stead, J. G. (1987). Unethical decision: Socially learned behaviors. *Journal of Social Behavior and Personality, 2*, 105–115.
- Sherman, L. W. (1980). Three models of organizational corruption in agencies of social control. *Social Problems, 27*, 478-491.
- Thang, T. L. P., & Chiu, R. K. (2003). Income, money ethic, pay satisfaction, commitment, and unethical behavior: Is the love of money the root of evil for Hong Kong employees? *Journal of Business Ethics, 46*, 13–30.
- Transparency International. (2011). *Corruption perceptions index 2011*. Retrieved September 20, 2012, from <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>
- Treviño, L. K., & Youngblood, S. A. (1990). Bad apples in bad barrels: A causal analysis of ethical decision making behavior. *Journal of Applied Psychology, 75*, 378–385.
- Treviño, L. K. (1986). Ethical decision making in organizations: A person-situation interactionist model. *Academy of Management Review, 11*, 601–617.
- Treviño, L. K., & Weaver, D. (2003). *Managing ethics in business organizations: Social scientific perspectives*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Treviño, L. K., Weaver, G. R., & Reynolds, S. J. (2006). Behavioral ethics in organizations: A review. *Journal of Management, 32*, 951–990.
- Verbeke, W., Ouwerkerk, C., & Peelen, E. (1996). Exploring the contextual and individual factors on ethical decision making of salespeople. *Journal of Business Ethics, 15*, 1175–1187.
- Zuckerman, P. (2009). Atheism, secularity, and well-being: How the findings of social science counter negative stereotypes and assumptions. *Sociology Compass, 3*, 949–971.

**Dragana Mitrić-  
Aćimović**

County jail, Novi Sad

**Željka Nikolašević**

Department of  
Psychology, Faculty of  
Philosophy, University of  
Novi Sad

## MORALITY, DESTITUTION AND RELIGIOSITY AS PREDICTORS OF TENDENCY TO ACCEPT CORRUPTION

The aim of this study was to investigate the relationship between a general acceptance of corruption and moral foundations, Machiavellianism, perceptions of personal financial situation, and religiosity. The sample included 162 employees from a number of companies in the public and private sector. The used instruments in battery were the Moral Foundations Questionnaire (MFQ – 30), the scale for measuring Machiavellianism (ENM – 2), an impression management questionnaire, a questionnaire for measuring general acceptance of corruption (UPK), and a questionnaire about socio-demographic characteristics, financial situation, and level of religiosity. Results of hierarchical regression analyzes showed that the level of general acceptance of corruption could be predicted by impression management (-), the moral foundation called Ingroup (-), and Machiavellianism (+). Atheism gave a marginal contribution (-). Findings highlight the importance of tolerance and acceptance of corruption, which is an under-studied individual disposition. Practical implications of the results relate primarily to guidance in selection of employees in organizations that seek ethical excellence, and identification of individuals who are more willing to engage in corruption.

**Keywords:** moral foundations, Machiavellianism, financial situation, religiosity, corruption